

прот. Роман Великий

к.богослов.н.

доцент кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Михайло Нагірняк

к.іст.н., доцент,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ФОРМИ, МЕТОДИ ТА НАПРЯМКИ ЗДІЙСНЕННЯ ДУШПАСТИРСЬКОЇ ОПІКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

В реаліях військового середовища процес відродження духовних цінностей набуває специфічного характеру, який проявляється у відродженні національних військово-історичних традицій. Аналіз української мілітарної культури свідчить, що виховні можливості в армійському середовищі прямо залежать від наявності та кількості позитивних традицій і звичаїв. Критерій, згідно з яким відбувається процес їх відбору, обумовлюється самою природою збройних сил. Це ті цінності, звичаї та норми, що забезпечують боротьбу проти ворога, підтримують високий бойовий дух особового складу (наприклад, ідея справжньої єдності народу та армії, міцна товариськість, вияв масового героїзму у бою, повага до командирів). Система національних військово-історичних цінностей детермінується також системою культурних цінностей суспільства, закономірностями та тенденціями її розвитку.

Аналіз духовної ситуації в країні та в армії переконливо свідчить, що військовослужбовці мають потребу у духовній опіці. Тому із початку існування України, як незалежної держави, розпочалася співпраця Церкви і держави в напрямку задоволення духовних потреб військових, вироблення напрямків та форм здійснення цих завдань.

Капелани – це люди великої посвяти, хоч вони перш за все і завжди – священики. Головне їхнє завдання, як вже згадувалося, привести до віри тисячі військових та їхніх рідних, що служать своїй країні. Капелан мусить задовольняти всі їхні духовні потреби. Він служить і здійснює повний літургічний круг богослужінья, звершує Таїнства, проповідує, несе людям розраду й пораду, веде класи релігійного виховання, відвідує хворих і намагається підносити дух людей, приводячи їх до Христа.

На додаток до своїх обов'язків капелан є також релігійним провідником і порадником для всіх, хто потребує такої опіки, хай це будуть віруючі, агностики чи невіруючі. Капелани організують і виконують чимало різних програм, зокрема таких, як родинне життя, курси приготування до одруження, семінари для гармонізації подружнього життя, на теми різного роду насильства в родинному житті тощо.

Основними об'єктами, де здійснюється душпастирська опіка військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань України є: військові частини та окремі

підрозділи, військові шпиталі, місця позбавлення волі та виконання покарань, військові навчальні заклади; сім'ї військовослужбовців.

Душпастир військовослужбовців проводить свою діяльність у формах, притаманних його релігійній Традиції, не порушуючи при цьому чинне законодавство України. Шляхи здійснення душпастирської опіки військовиків досить різноманітні.

Найбезпосередніша форма душпастирської опіки християнина Церквою – його залучення до богослужіння. Участь військових у Святій Літургії ускладнюється цілою низкою чинників, особливо складних у багатоконфесійному секуляризованому світі. Ці перешкоди не є нездоланими. В Україні немає жодного району без православного храму. Добре, коли є можливість забезпечити присутність на богослужінні в церкві власної юрисдикції. Але жодна конфесія не повинна б заперечувати проти присутності її вірного на богослужінні тієї самої конфесії іншої юрисдикції, коли це не пов'язано з прийняттям Святих Таїнств. Аби тільки конфесійна належність воїна не визначалася симпатіями або антипатіями його командира.

Набувають щодалі більшого поширення спеціальні богослужіння у військових частинах – молебні, посвяти, панахиди, благословення. Коли на них молитва буде сполучена з виразним і містким словом проповідника, коли буде знайдена делікатна та переконлива форма зберегти гідну присутність на богослужінні військовослужбовців іншої віри або світогляду й водночас утриматися від прозелітизму, ці богослужіння можуть давати вельми багато для внутрішнього формування вірних і створення сприятливого психологічного клімату в військовому підрозділі. Щоб богослужіння та молитви не переросли серед військових у формальність, священик повинен розтлумачувати їм їх справжній сенс. Адже молитва – це прохання, звернене до Бога, але прохання не егоїстичного характеру про задоволення своїх життєвих людських потреб, а прохання про допомогу у подоланні духовних недоліків людини, що стримують духовний прогрес. Гуманізація служби неможлива без належного духовно-релігійного виховання. Вихований духовно за допомогою молитви та під впливом священика, військовослужбовець буде справжнім захисником не тільки своєї Батьківщини, але і кожної слабкої та беззахисної людини.

Проте діяльність капеланів не повинна обмежуватися лише участю і відправах. Воїнів можна залучати до участі в різного роду паломництвах, для них можуть читатися лекції з етики, проводитися катехизація. Велику увагу душпастиру слід приділяти протидії новітнім релігійним рухам та сектам.

Для військових, які не бажають брати участь у різного роду релігійних практиках слід проводити альтернативні заняття культурно-освітнього характеру.

Працюючи з молоддю та дітьми з родин військових, капелани надають великого значення новим організаційним формам роботи: проведенню фестивалів сучасної та

релігійної пісні, перегляду кінофільмів з майбутнім їх обговоренням, вечорам поезії та літератури, між парафіяльним спортивним змаганням.

На формування свідомості молодого воїна, розширення його кругозору важливий вплив і позитивне значення має проведення наукових досліджень і конференцій із проблем духовного життя, історії Церкви, життя святих. Подібні конференції допомагають Церкві зливатися з військовим середовищем, формувати концептуальні підходи до служби душпастирської опіки військової спільноти, а водночас створюють часом унікальні можливості контактів (іноді сугубо індивідуальних) представників Церкви з представниками військової еліти, офіцерами, погляди яких на Церкву та її можливості завжди носили позитивне спрямування. В даному випадку до співпраці залучаються і ті представники військового середовища, які здавна негативно ставилися до релігії та можливостей Церкви у виконанні різного роду виховних функцій. Тому позиція Церкви про ефективність конференцій з проблем капеланства, навіть без прийняття закону про капеланство, є однозначною.

Велике значення в питаннях формування духовного світогляду військовослужбовців належить засобам масової інформації. Регулярне видавництво журналів, газет чи інших друкованих органів в підрозділі сприяє духовному та світоглядному вдосконаленню воїна. Видавнича і просвітительська діяльність Церкви, звернена на потреби духовної допомоги військовослужбовцям, є можливою і за теперішнього законодавства. Перешкоди до її розгортання інші – економічні. Видання молитовників і духовних книг для вояків, що поширюються безкоштовно, потребує певних видатків, часто неможливих за умов економічної кризи. Проте така діяльність повинна бути однією з пріоритетних в діяльності Церкви у військовому середовищі. Одночасно повинні буди вимоги до видавництва такого типу книг, які б гарантували неприпустимість використання релігійної літератури для прозелітузму в війську, або, тим більше, для розпалювання міжконфесійної ворожнечі. Безперечний пріоритет мав би належати українській книжці, молитовникові українською мовою.

Бесіда споконвічно вважалася формою впливу на свідомість людини, педагогічним методом навчання та виховання. Бесіди у військових підрозділах почали проводитися священнослужителями ще на початках нашої державної незалежності. На жаль, мало чути про них зараз. Можна запідозрити, що не завжди ці бесіди справляли належний ефект. Та й інтерес до їхнього проведення в керівництва військових частин виявлявся лише спорадично, лише в часі певного релігійного свята, або ж, на жаль, після нещасних випадків (зокрема, суїцидів).

Бесіди, які проводить душпастир повинні стосуватися не тільки релігійної традиції, релігійних постулатів і догм, а мають включати основи педагогіки, історичні аспекти життя

та героїзму власного народу, традиції культури, досвід попередніх поколінь. Бесіди повинні сприяти духовному розвитку молодої людини.

Треба бути реалістами й не вважати кожного священика за нового Іоана Золотоустого. В усі часи талановиті проповідники були рідкістю, високо цінуючись церковним загалом. Тому не слід покладати надмірних сподівань на вогненне слово кожного парафіяльного священика. Але слід водночас пам'ятати, що проповідь здібного й глибоко віруючого пастыря може творити чудеса. Вона є феноменом не стільки інтелектуальним і педагогічним, скільки сакраментальним. Адже через пастыря говорить його Архіпастир – Ісус Христос, а відтак і Його Слово може пройти в людську свідомість незмірно глибше, ніж настанови розумного, відповідального світського вихователя. Скоординована і цілеспрямована виховна діяльність військового командування й церковного керівництва може дати надзвичайний ефект. Треба тільки бути розважливим, відповідальним і послідовним, не залишати справу духовної опіки воїнів напризволяще або кидати її на початку дороги. Церква повинна виділити в кожній єпархії принаймні одного проповідника, який би мав благословення архієрея, дозвіл командування й міг залучатися до проведення бесід із солдатами й офіцерами.

Але ніколи колективна розмова не може досягти тієї мети, що її досягне індивідуальна бесіда зі священиком. Христос навчав: “Ти ж, коли молишся, увійди до кімнати твоєї і, зачинивши двері твої, помолись Отцю твоєму, Який бачить таємне” (Мф. 6, 6). Духовне життя – надзвичайно делікатна сфера, що потребує виваженості й вищою мірою довірливих стосунків зі співрозмовником. Унікальна перспектива служби душпастирської поради зобов’язує священнослужителів і військових наставників спільно попрацювати, щоб знайти гідних священиків, допомогти їм дістатися до військової частини, познайомити з особовим складом, обладнати в військових частинах кімнати для приватних бесід священика з вірними, знайти в військовому розпорядку час і можливості для таких розмов.

Якщо християнин може не мати протягом життя жодної приватної зустрічі зі священиком для звичайної бесіди, то він повинен сповідатися принаймні щороку. Нормою побожного життя є сповідь на кожен з багатоденних постів або й щомісяця. Виходячи з цього, командування кожної військової частини зобов’язане забезпечити можливість для сповіді й Причастя Святих Христових Таїн вірних Православної та інших Церков, що служать у цій частині, принаймні одного разу на рік під час Великого посту. Коли вже немає ніякої можливості відвідати близню церкву, то варто забезпечити приїзд священика у підрозділ чи частину й відправу польової Служби Божої.

Регулярне причастя Святих Христових Таїн є однаково важливим для всіх християн. Але особливо важливе Причастя для важко хворих, для учасників бойових дій та рятувальних завдань, що переживають смертельну небезпеку та можуть втратити життя

будь-якої миті. Обов'язок кожного християнина, чи то має він священичий сан, чи ні, – допомогти хворому зустрітися зі священиком, забезпечити можливість йому принести до лікарні або на бойові позиції Святі Тайни, висповідати тих, хто цього потребує, і подати їм Пресвяте Тіло і Чесну Кров Господа Ісуса Христа. Допомога Церкви хворим виявляється і в організації добroчинності для шпиталів, у відправі в лікарні молебнів за здоров'я, особливо ж у відправі таїнства Оливопомазування (Соборування) важко хворих.

Додатковими формами діяльності душпастира у війську є залучення його до членства в комісіях із заохочення чи покарання, розслідування злочинів, замирення у випадках конфліктів та створення доброзичливого мікроклімату у військових підрозділах.

Таким чином, душпастир військовослужбовців проводить свою діяльність у формах, притаманних його релігійній Традиції, не порушуючи при цьому чинне законодавство України; з капеланами інших релігійних переконань він співпрацює у межах дозволеного, наскільки цього вимагає благо даного підрозділу, свого народу й держави.

Духовна опіка капелана не обмежена лише релігійною сферою, а планується з постійним вихованням в дусі людських і громадських цінностей, базуючись на природній етиці і традиційних християнських принципах. Душпастир повинен створити особливу атмосферу серед воїнів – атмосферу братства, християнської любові, взаємоповаги. Він повинен будити патріотичні почуття, звичайно, для цього йому також потрібно бути патріотом. Капеланові необхідно мати духовний вплив на офіцерів, щоб вони були вимогливими, але справедливими, Своїм життям показували б, що вони дійсно служать батьківщині, а не є найманцями, заробітчанами. Справжній капелан повинен жити життям військового підрозділу, бути з воїнами в найскрутніших ситуаціях. Уявіть собі наскільки необхідна присутність капелана перед боєм, коли солдат готується віч-на-віч зустрітися зі смертю. Як важливо тоді віруючому звільнитись від гріхів, прийняти причастя. Після цього й умирati не так страшно. Подібно ж і після бою, коли хтось поранений або повернувся з брудними руками від чужої крові і з жахом в очах. Наскільки потрібно тоді, щоб військовий священик зняв цю колосальну напругу, знову ж через сповідь або через пастирське напущення.

Не менш істотне значення має для молодої людини, що опинилася в атмосфері казарменого побуту, роз'яснення моральної доктрини Церкви, вчення про гріх і Відкуплення, про Божі заповіді. Християнин зобов'язаний дбати і в війську, як і повсюди, про ствердження морального способу життя. Душпастир здійснює морально-патріотичне виховання (складова військово-патріотичного виховання особового складу) на засадах національно-історичних традицій українського народу.

Священик особливу увагу також повинен звертати на серйозність військової присяги, як свідчення військовослужбовця перед Богом та людьми про ширість свого бажання чесно і

самовіддано нести свою службу. Священик повинен також стимулювати покору військовиків перед керівниками-офіцерами, ініціювати дружні стосунки у колективі. Не має він права замовчувати і про недоліки, характерні для тієї чи іншої військової частини, але всі зауваження повинні мати коректну форму і реальну підставу.

Особливу увагу священик має звертати й на офіцерів, які мають у всьому бути взірцем для підлеглих, в тому числі і в духовних питаннях. Виховна робота командирів та душпастирська діяльність священика повинні взаємно доповнювати одна іншу та мати спільний знаменник – і тоді результати будуть вагомими, адже нерідко священики та військове керівництво говорять на різних мовах, по-різному розуміючи такі поняття як “духовне виховання”, “християнські цінності”.

Військовий капелан – повноправний воїн і повноправний священик (душпастир). І якщо він бажає послужити своїй Церкві і державі в ролі капелана, то мусить бути людиною доброго здоров’я, мати академічну освіту університетського рівня і певний досвід роботи. Крім того, він повинен мати відповідні духовні, моральні, інтелектуальні та психологічні якості. А з огляду на те, що у військових частинах є люди різних віровизнань, – кандидат у капелани повинен бути релігійно толерантним, готовим послужити особам інших релігійних переконань і навіть атеїстам. Отже, капеланові потрібні здоровий глузд, емоційна врівноваженість та професійна компетентність. Само собою зрозуміло, що він мусить бути громадянином та патріотом своєї держави.

Отже, як і Церква, так і армія покликані служити. І саме служба, служіння людині, близкійому, згідно Євангелії, згідно науці Ісуса Христа, ціниться найбільше.

Боєздатність сучасного війська, ґрунтуючись на багатьох чинниках, але головне в армії – не техніка, а люди, військовослужбовці, від морально-психологічного стану яких залежить якісне виконання завдань, покладених на Збройні сили. Високий моральний дух воїна – це основа високої боєздатності Збройних сил. Церква володіє духовною силою, допомагає як окремій людині, так і всьому суспільству стати кращими, позбутися багатьох моральних та соціальних вад.

Таким чином, будь-які форми та методи діяльності військового душпастира спрямовані на виховання воїна, на формування його духовності та моральне вдосконалення. Виконуючи роль батька, наставника чи духовного порадника, душпастир повинен завжди бути разом з військовослужбовцем, надавати йому всебічну допомогу, сприяти його всебічному розвитку.

Існує добра традиція, коли духовні особи благословляють та наставляють солдат, що прийняли військову присягу, на зразкову службу та навчання, благословляють на “ратну” службу у Збройних силах України. Зустріч з духовними особами застерігає від відчаю,

морального падіння, закликає надійно стояти на варті великого надбання предків, які свого часу освячували кров'ю українську землю.

Співпраця церкви та війська повинна бути не спонтанною, а цілеспрямованою та постійною, тому що у нас єдина мета – виховання захисників Вітчизни, справжніх патріотів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту. – Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату. – Київ, 2007. – 1416 с.
2. Воронюк В. До служби Божої – у війську? / В. Воронюк // Народна Армія. – 2001. – 15 березня.
3. Ісіченко І., архієп. Дім мій – буде домом молитви / І. Ісіченко. – Харків-Львів, 2006. – С. 304-315.
4. Коханчук Р. М. Душпастирська опіка військових / Р. М. Коханчук. – Видання 2-ге розширене і доповнене. – К., 2004. – 220 с.
5. Коханчук Р. М. Концептуальні засади душпастирської опіки військовослужбовців збройних сил та інших формувань України / Р. М. Коханчук // Козацтво України. – 2004. – № 4. – С. 7-16.
6. Концепція душпастирської опіки / Проект о.д. Коханчука Р. М. – Київ, 2004 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.risu.org.ua>.
7. Лисенко С. Всеукраїнське міжконфесійне релігійне християнсько-військове братство: поєднання зусиль у сфері розбудови системи душпастирювання військовослужбовців / С. Лисенко // Матеріали науково-теоретичної конференції “Проблеми становлення духовності і моралі молодої людини в сучасних умовах”. – [Збірник наукових праць]. – Львів : ЛПБ, 2003. – С. 89-92.
8. Папікян А. Душпастирська служба в Збройних Силах України / А. Папікян // Матеріали науково-теоретичної конференції “Проблеми становлення духовності і моралі молодої людини в сучасних умовах”. – [Збірник наукових праць]. – Львів : ЛПБ, 2003. – С. 51-53.
9. Садов'як Д., прот. Роль священика у війську / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kievpatrarmy.org.ua/statti/002>.
10. Садов'як Д., прот. Словом Божим – до перемоги. Про роль капеланства у формуванні духовної свідомості військовослужбовців / Д. Садов'як // Військо України. – 2002. – № 5-6. – С. 36-37.

11. Священнослужителі різних конфесій мають пропозиції як організовувати військове Капеланство / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.risu.org.ua/ukr/news/reportage>.
12. Семенов С. С. Напрямки діяльності священнослужителів у війську: історичний досвід та проблеми сьогодення / С. С. Семенов // Збірник наукових праць. Військовий гуманітарний інститут Національної академії оборони України. – Київ : Київський військовий гуманітарний інститут, 2002. – Вип. № 5 (30). – С. 64-68.
13. Ярмусь С., протопресвітер. Збройні сили і феномен військового капеланства / С. Ярмусь // Людина і світ. – 1995. – № 5-6. – С. 2-5.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ:

ВЕЛИКИЙ РОМАН ГЕОРГІЙОВИЧ

Протоієрей, настоятель храму Покрови Пресвятої Богородиці УПЦ КП,
кандидат богословських наук,
доцент кафедри соціальних та гуманітарних дисциплін
Львівського державного університету безпеки життедіяльності.

НАГІРНЯК МИХАЙЛО ЯРОСЛАВОВИЧ,

підполковник служби цивільного захисту,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних та гуманітарних дисциплін
Львівського державного університету безпеки життедіяльності.